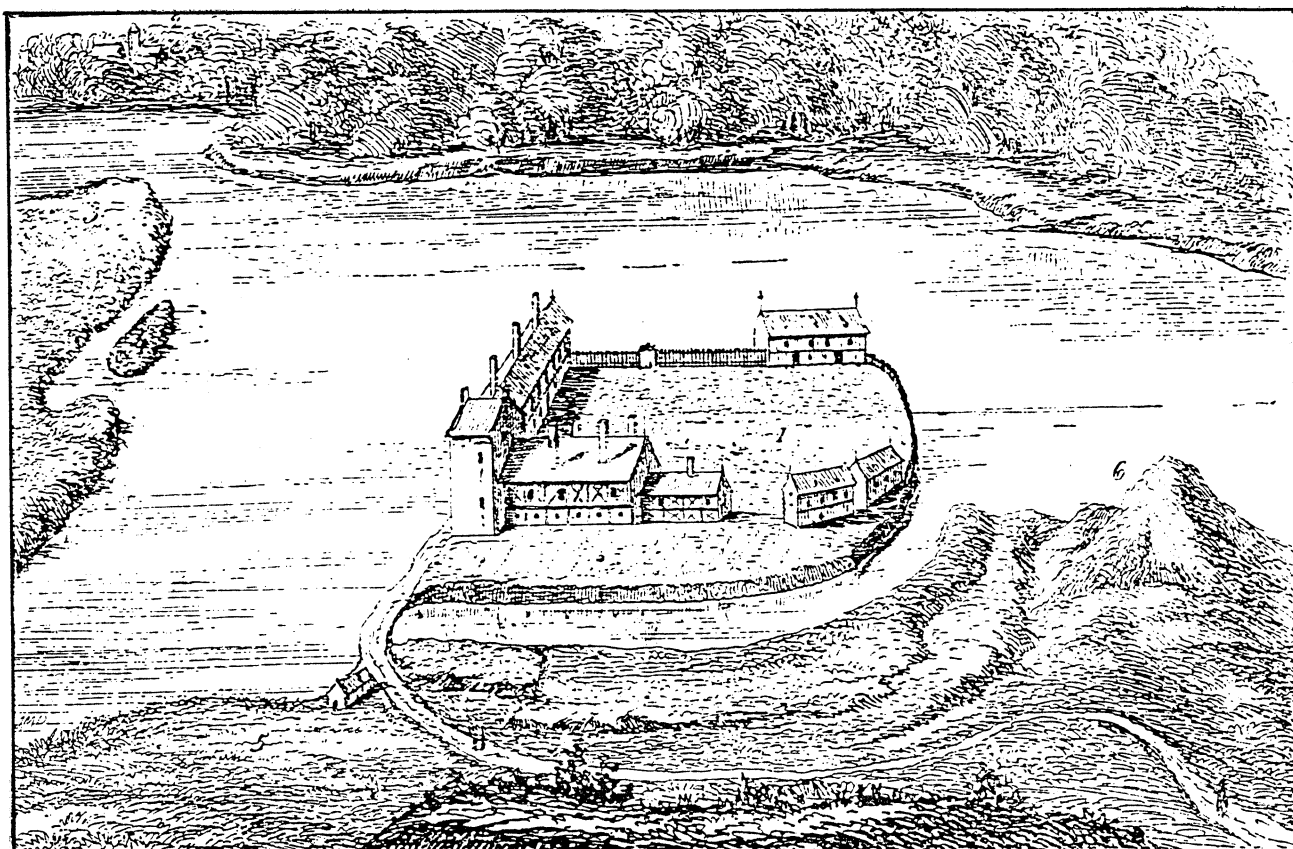

Kulturhistorie

Hovedgårdsregistrering i Fyns Amt

Middelfart og Nr. Åby kommune

Skemaer og kort

1995

Forsidebillede: Hindsgavl

**Hovedgårdsregistrering
i Fyns Amt**

Skemaer og kort

Udgivet af: Fyns Amt
Natur- og vandmiljøafdelingen
Ørbækvej 100, 5220 Odense SØ
Telefon: 66 15 94 00

Kortmateriale:

Udgivet af **Fyns Amt**

Grundmateriale: KMS copyright

Tryk: Fyns Amt
ISBN 87 7343 221 0

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	side 1
Oversigtskort	side 2
Kommunekort	side 3
Billeshave	side 5
Hindsgavl	side 17
Sparretern	side 29

FORORD

Igennem de senere år har Fyns Amt arbejdet med registrering af de kulturhistoriske forhold vedrørende 123 fynske hovedgårde. Amtet er nu nået til at kunne offentliggøre resultaterne. Den foreliggende rapport er den første udgivelse i afrapporteringen af de kulturhistoriske undersøgelser.

Der udgives i alt 25 kommunebaserede skemarapporter, som formidler de grundlæggende kildeoplysninger, de vigtigste sammenfatninger samt væsentlige kort. Kun kommuner som rummer flere end 2 hovedgårde har deres egen rapport. Ullerslev er derfor trykt sammen med Nyborg, Nørre Aaby med Middelfart og Munkebo med Langeskov. Marstal -, Ærøskøbing -, Tommerup - og Vissenbjerg kommuner indgår ikke i afrapporteringen, idet de ikke rummer nogen hovedgårde. Til skemaerne er udarbejdet en særskilt nøgle, og derudover publicerer Fyns Amt en sammenfattende rapport og en planlægningsrapport. Skemaoplysningerne er indsamlet af Odense Universitet/Kerteminde Museum under ledelse af museumsinspektør, doktor phil. Erland Porsmose.

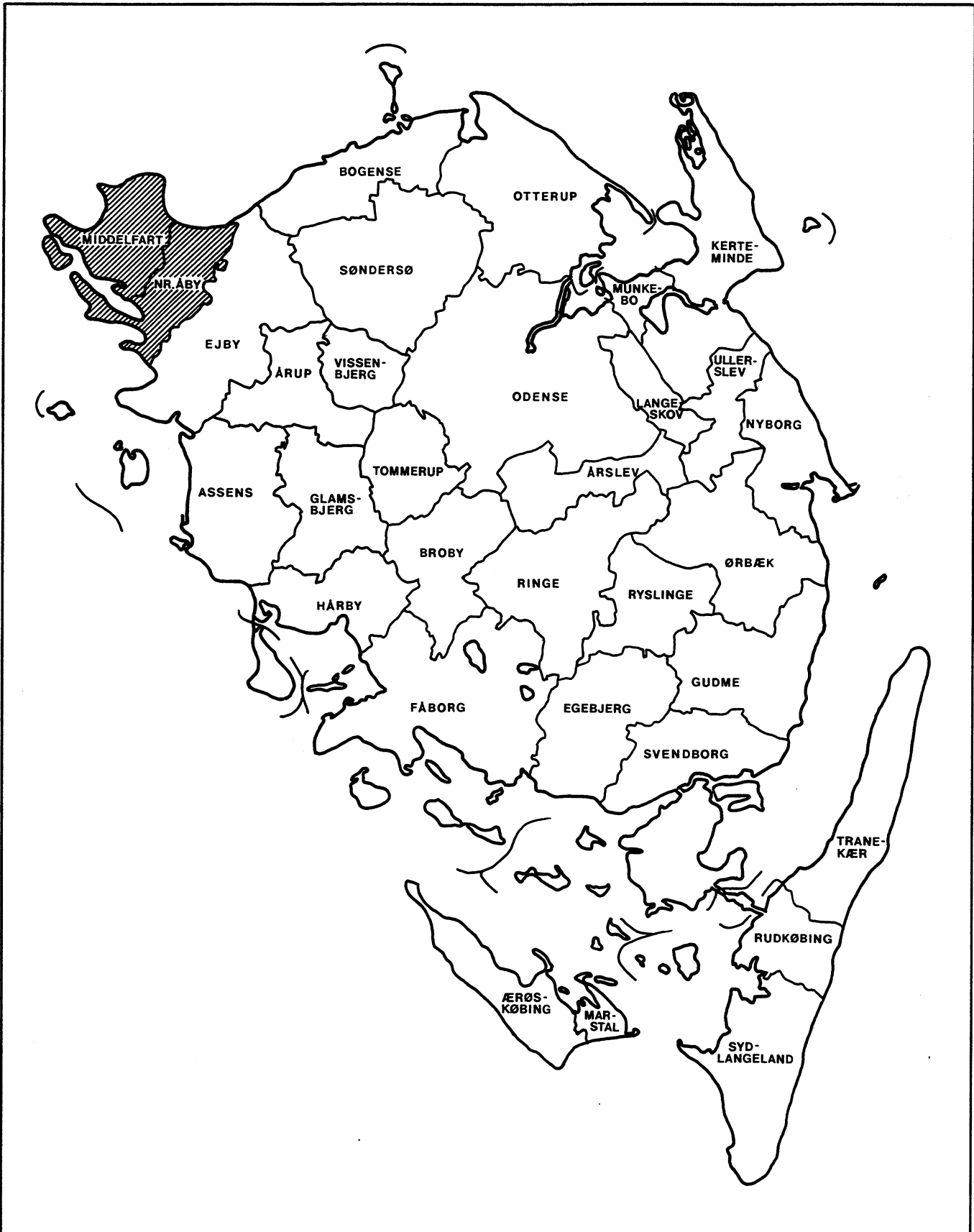
Det er Fyns Amts håb, at skemamaterialet kan blive til gavn for såvel forskere og lokalhistoriske interesserede, som offentlige administratorer mhp. planlægning. Skemaerne sammenfatter på systematisk måde al rimelig tilgængelig viden, sat op så oplysningerne bliver sammenlignelige fra hovedgård til hovedgård. Herudover er anvendt et stort fond af detaljerede og svært tilgængelige oplysninger fra Erland Porsmoses private kildeoptegnelser.

Nøglen forklarer punkt for punkt hvorfra skemaoplysningerne stammer, og hvori (de væsentligste) eventuelle kildekritiske problemer består. Derudover letter nøglen forhåbentligt forståelsen af det til tider ret indforståede fagsprog.

Det skal præciseres, at vurderingerne på skema 6 er udtryk for en **ren kulturhistorisk vurdering**, tilvejebragt på baggrund af skemaer og kort. Den er derfor ikke nødvendigvis udtryk for Fyns Amts endelige opfattelse af bevaringsværdierne og det planlægningsmæssige syn på de fynske hovedgårde.

Erland Porsmose har udarbejdet den endelige vurdering. Stud.mag. Dorte Nørregaard Madsen og museumsinspektør Ellen Dalsgård har indsamlet skemaoplysningerne samt udarbejdet udviklingsbeskrivelser efter 1800.

Redaktion cand.mag. Anders Myrtue

Middelfart og Nr. Åby Kommune

LILLE- BÆLT

FREDERICIA

BARING VIG

MIDDELFART

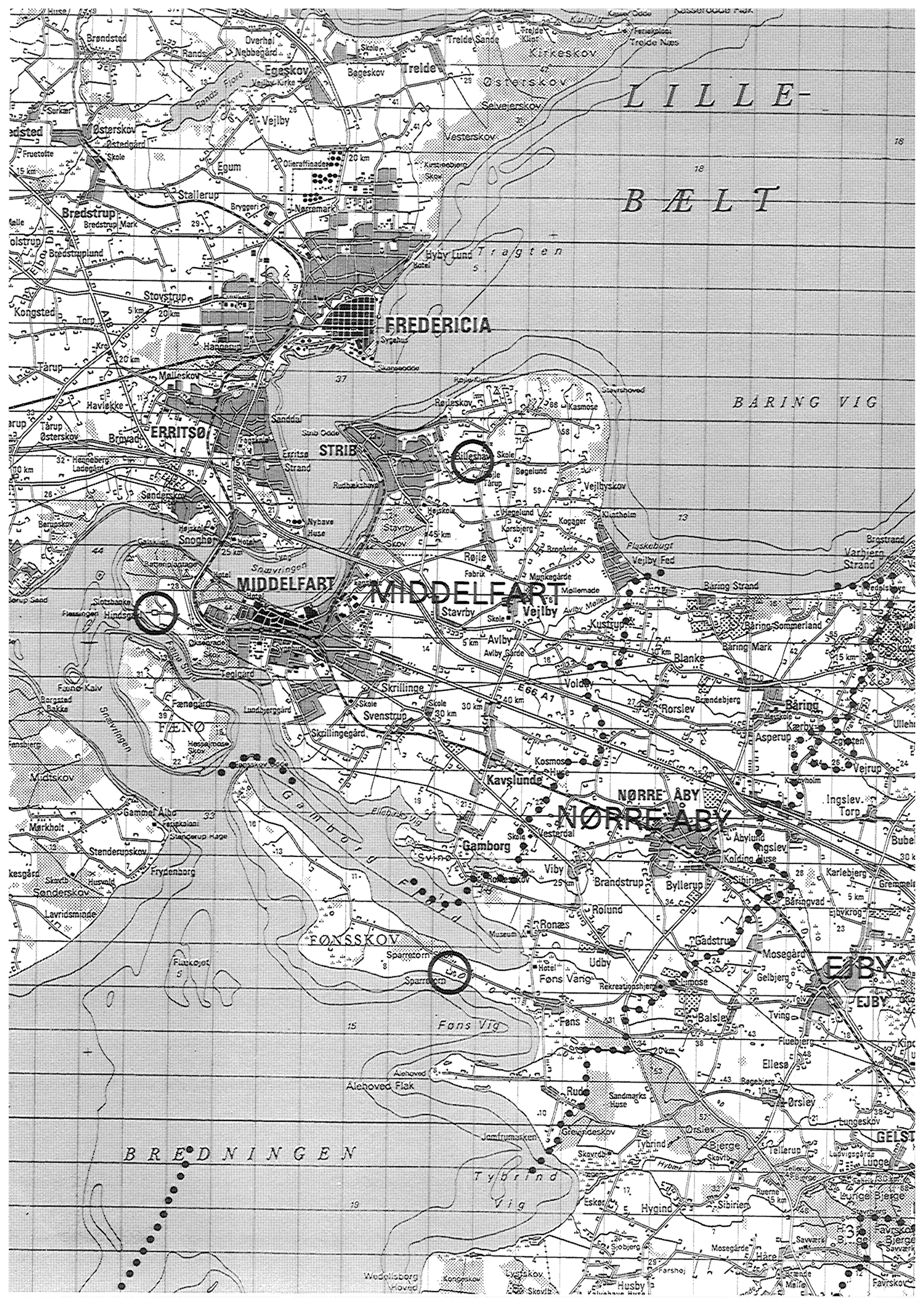
NØRRE ABY

FØNSSKOV

EBBY

BREDNINGEN

GELST

Billeshave

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Strib-Røjleskov (før 1918 Vejlby)
-----------------	-------------------------	-------------------------------	--

Navn: Billeshave	Tidligere navn:
<p>Bemærkninger: Billeshave er nævnt første gang i 1664 som Bildeshaffue. Navnet kommer fra Billeslægten, der besad Billeshave i 1600-tallet. Billeshave menes at være oprettet til hovedgård af Erik Bille til Kærsgård.</p>	

Anlægstidspunkt: ca.1650	Anlægsform: enestegård
<p>Bemærkninger: Ved Billeshaves oprettelse til hovedgård i 1600-tallet reduceredes torpbebyggelserne Bøgelund og Røjle-Tårup, der oprindeligt var udparcelleret af Røjles ejerlav.</p>	

Ejere: ca.1630 Erik Bille	1926 Carl Lawaetz
1650 Henning Powisch	yderligere udstykket.
1664 Knud Urne	
1731 B. Valkendorf	1926 Rasmine Rasmussen
1749 A. v. Raiser	1927 Kristian Bjerre Lindved
1761 Chr. Iversen	1941 Hovedbygningen solgt til sta-
1764 Melchior Fischer	ten.
1764 Peder Juel	1985 Fyns Amtskommune
1804 Rasmus Nellemann	
en del udstykket	
1811 Julius Eibe - hovedbygning og hovedparcel	
1819 Fr. Rahlff	
1856 S. Ring	
1865 Adam Wedell-Wedellsborg	
1908 W. Smidt Bay	
1919 Fr. Larsen Hey	

Historiske tildragelser:

Fra 1700-tallet kendes adskillige retssager mellem herskabet på Billeshave og godsets bønder. Den daværende ejer A. v. Raiser var kendt for sin hårdhed mod bønderne. Hans metoder resulterede i en irettesættelse fra kongen. Billeshave anvendes i dag som døgninstitution for børn og unge.

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Strib-Røjleskov (før 1918 Vejlby)
-----------------	-------------------------	-------------------------------	--

Relikt - vurdering

Reliktvurderingen er foretaget på grundlag af sammenligninger af kort fra omkring år 1800 og år 1880 med nutidige kort og luftfoto	Velbevaret struktur	Delvis bevaret struktur	Opløst struktur	Bemærkninger
<p>Bygninger: Det er kun den øst-vest gående fløj, som er bevaret fra den oprindelige grundplan. Avlsgården er helt forsvundet, og der er kommet mindre spredtliggende bygninger til, som ligger både foran, bagved og ved siden af hovedbygningen.</p> <p>Gårdene ligger der endnu, og den østlige del af ejerlavet er stadig præget af spredtliggende huse.</p> <p>Bebyggelsesgraden er ændret noget ved nyere spredt husbebyggelse</p> <p>Andre anlæg:</p> <p>Haveområdets udstrækning er blevet større til alle sider</p> <p>Skove og vådområder:</p> <p>Ikke-agerarealer: Hovedparten af skovarealerne er bevaret, men vådområderne er opdyrket.</p> <p>Særlige relikter:</p> <p>Arkæologiske interesser:</p>	X	X	X	Hovedbygning opført 1860. Ombygget 1899.
<p>Tidspunkt for ændringer:</p> <p>Ændringerne i ejerlavet er hovedsageligt sket før 1886. Der er dog kommet flere små bygninger til ved hovedbygningen efter 1886.</p>				

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Strib-Røjleskov (før 1918 Vejlbj)
-----------------	-------------------------	-------------------------------	--

Hovedgårdstaksten

		1664	1662	1688	1770	1852	1870	1903	1956	
Tønder hartkorn		24	(80!)	26	pr. upr 25 1	22	23	23	udstykket	
Bemærkninger: skov: 1										

Fæstegodset

			1662	1688	1770	1850	18	1903		
Tønder hartkorn			143	102	205	9				
Bemærkninger:										

*) fæstegodset solgt fra ca.1800

			1662	1688	1789 [*]	1850	1870	1903		
Antal gårde			22	19	40	0				
Heraf i hovedgd. sognet			13	13	35	0				
Antal huse				15	35	27	14	7		
Heraf i hovedgd. sognet				15	31	25	14	7		
Fæsteheder ialt				34	75	27	14	7		
Bemærkninger										

Godsfordelingen

	1662	1789	18				
Antal bebyggelser hvor hovedgården har fæstegods	9	9					
Heraf samlinger på min. 3 gårde	2	4					
Antal egaliserede samlinger af gårde	0	3					

Hoveri

Antal hoveripligtige enheder o. 1770: 28										
Hoveriets omfang pr. gs. gård:	a) pløjedage									hårdt hoveri Raiser
	b) spandage	23								
	c) gangdage	50 + hel hovning								
Bemærkninger:										

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Strib-Røjleskov (før 1918 Vejlbj)
-----------------	-------------------------	-------------------------------	--

Udviklingsbeskrivelse**a. Indtil cirka 1800:**

Billeshave er anlagt som hovedgård o. 1650 i den nordlige, skovklædte del af landsbyen Røjle-Tårups ejerlav ved inddragelse af jord fra Røjle-Tårup. I første omgang nedlagdes 4 af landsbyens 7 gårde, senere yderligere 1 gård. Nabolandsbyen Bøgelund nedlagdes helt i 1730'erne for atter at blive genopført med 4 gårde nogle årtier senere. Begrundelsen for nedlæggelsen var, at Billeshave endnu lå i dyrkningsfællesskab med de omgivende landsbyer og gerne ville ud heraf. Da udvidelsen blev opgivet, forblev hovedgården på sin oprindelige størrelse o. 25 tdr.htk.

I 1682 havde hovedgården et dyrket areal på 200 tdr.ld., der dyrkedes i tovangsbrug. Boniteten var god i forhold til herredsgennemsnittet. Der var nogen skov i ejerlavet, og besætningen bestod i 1682 af 14 køer, 10 stude og 18 ungkreaturer. Billeshave er anlagt som skovgård, men med betydelig vægt på agerbruget.

Bortset fra den opgivne udvidelse ved nedlæggelsen af Bøgelund var hovedgårdens ejerlav stort set af konstant størrelse fra oprettelsen, til gården blev udstykket i 1900-tallet. Bøndergodset var ved anlæggelsen ret beskedent, men øgedes først i 1700-tallet til 272 tdr.htk. I 1759 klager en del af godsets bønder over for hårdt hoveri, og kort efter frasælges en del af fæstegodset, ligesom landsbyen Bøgelund genoprettes. Efterhånden lykkedes det at samle 35 gårde i hovedgårdssognet, og i 1789 var gårdene i Røjle, Vejlbj og Kustrup egaliseret.

I 1658 erhvervede hovedgården jus patronatus til Vejlbj sogn.

b. Efter cirka 1800:

I 1805 var hartkorns-tilliggendet på 25 tdr. Dette tilliggende holdt sig frem til 1926, hvor det blev købt med udstykning for øje. Køberen var Carl Lawaetz, der 1921 havde købt Fønø. Da denne havde været en del af stamhuset Hindsgavl, skulle den udstykkes. Lawaetz søgte om tilladelse til i stedet at udstykke Billeshave. Tilbage blev 16,5 ha. Disse er udstykket i 1950'erne. Billeshave eksisterer således ikke som landbrug længere.

Fra 1804 frasolgtes fæstegodset, der bestod af 40 gårde. Fæstegodset lå meget spredt, og da udskiftningen i dette område var mangelfuldt udført, blev der efter gårdenes overgang til selveje et livligt salg af jord for at samle jorderne til den enkelte gård bedre.

Billeshave blev aldrig en stor hovedgård. Dette skyldes nok bl.a. det spredte fæstegods og de mange ejerskifter. Fra 1927 blev hovedbygningen adskilt fra den stærkt reducerede avlsgård. Fra 1941 har gården været ejet af staten, der har benyttet den som arbejdslejr for kvinder, senere som optagelseshjem.

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Strib-Røjleskov (før 1918 Vejlbj)
-----------------	-------------------------	-------------------------------	--

Sammenfattende vurdering:

Ingen interesse: Interesse: Stor interesse: Særlig interesse:

Typologisk vurdering: interesse

1. Hovedgården Billeshave er anlagt som enestegård o.1650 ved nedlæggelse af 4 gårde i landsbyen Røjle-Tårup. Hovedgårdens jord blev udskiftet fra fællesskabet i 1730'erne. Hovedgården er randplaceret i sit ejerlav og har skovorientering.
2. Ejerlavet udvidedes i 1730'erne ved nedlæggelse af nabolandsbyen Bøgelund, men udvidelsen blev hurtigt opgivet igen. Hovedgården bestod konstant af ca. 25 tdr.htk. frem til udparcelleringen i 1900-tallet. Godstilliggendet nåede et højdepunkt i 1700-tallet med op mod 300 tdr.htk. bøndergods. Fæstegodset bortsolgtes allerede o.1800.
3. Den nuværende hovedbygning er fra 1860. Avlsbygningerne er nedrevet.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig anlægstype, der imidlertid er opstået ret sent og aldrig fik den store godsmæssige betydning. Gods og hovedgårdsejerlav opløstes tidligt.

Relikt-vurdering: interesse

- 1) Hovedbygningen er nyopført i 1860. Avlsbygningerne er forsvundet.
- 2) Ejerlavet er udstykket og præget af spredt bebyggelse. Hovedparten af skovarealerne er bevaret.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

R

RIEF

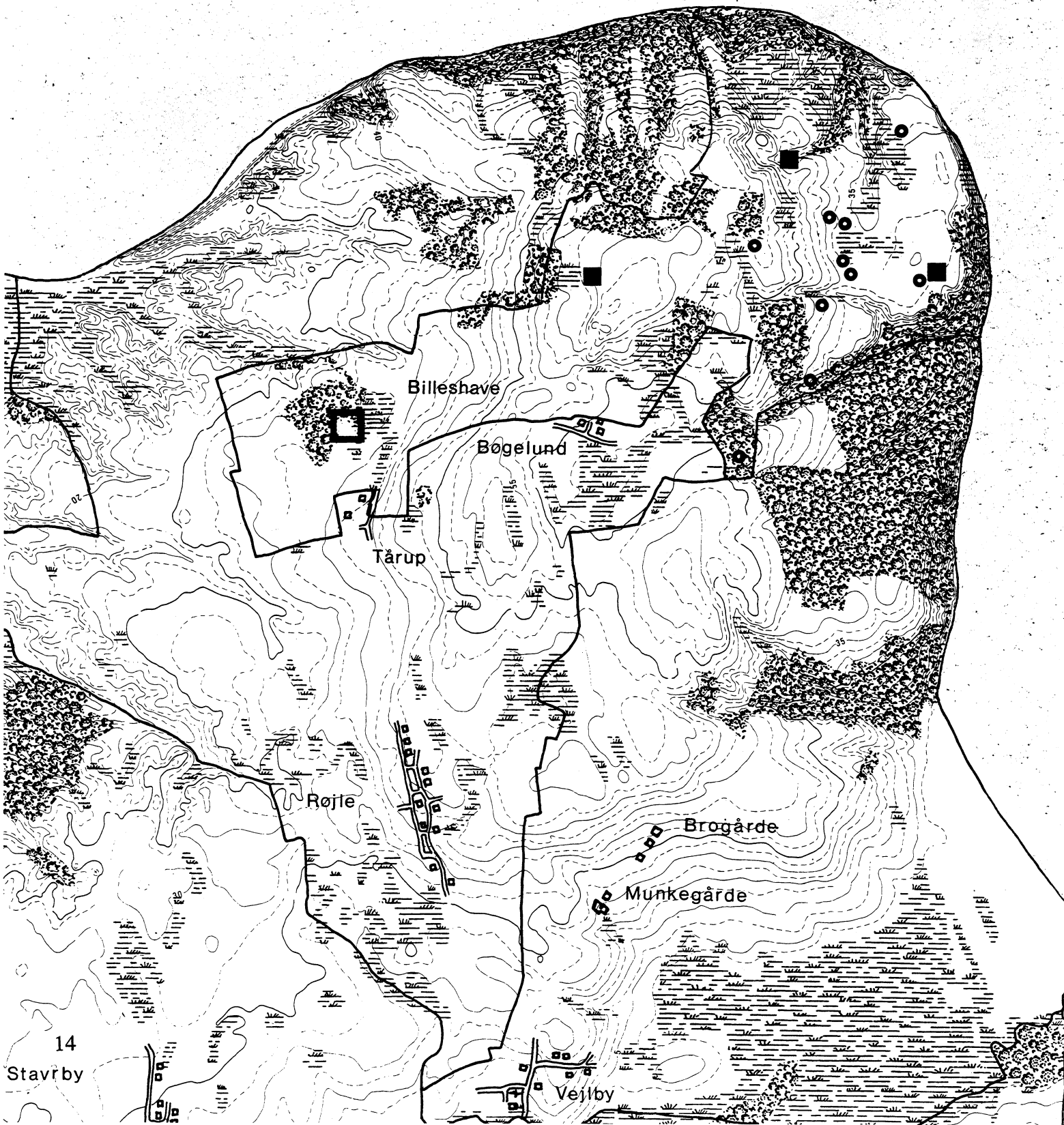
STIS

Bilshaver

Ontageshim

Täpär

esakon

DERICIA

32

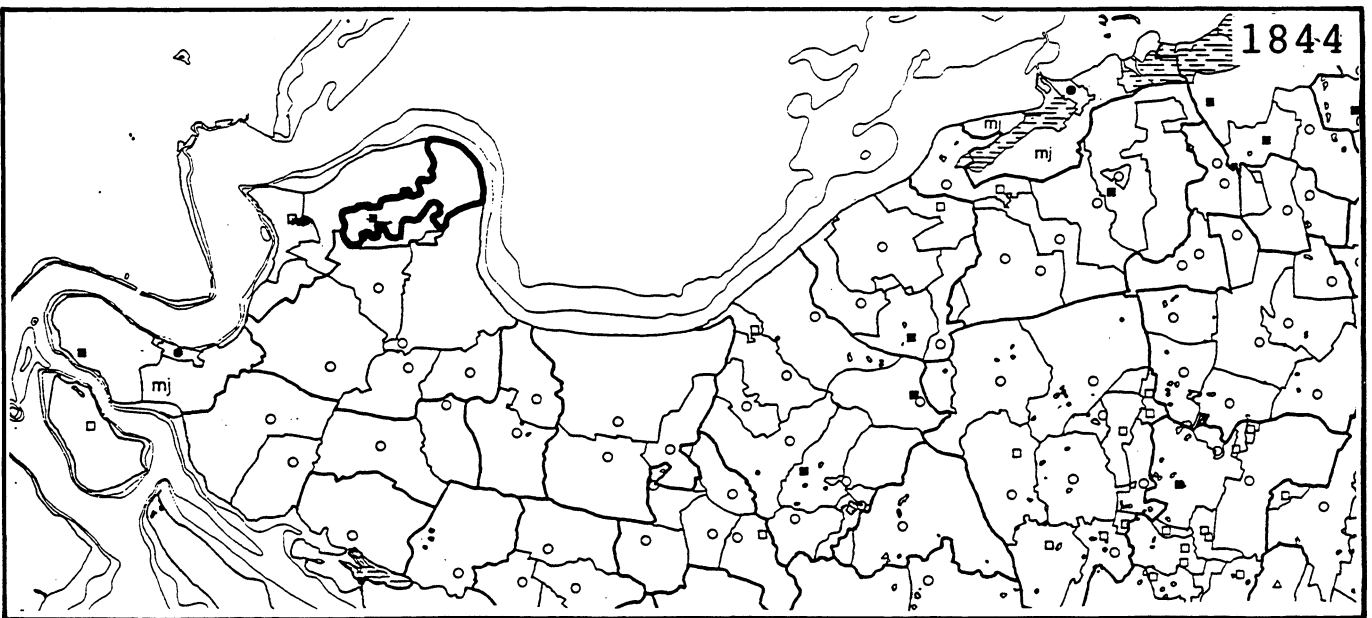
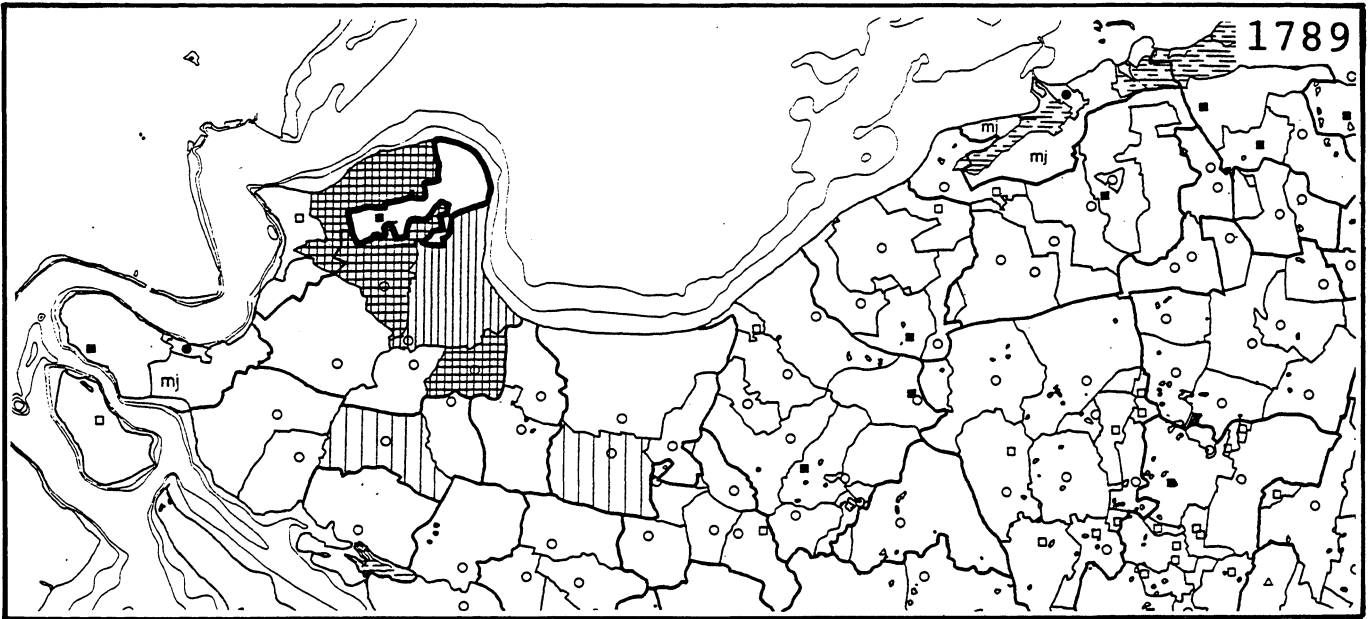
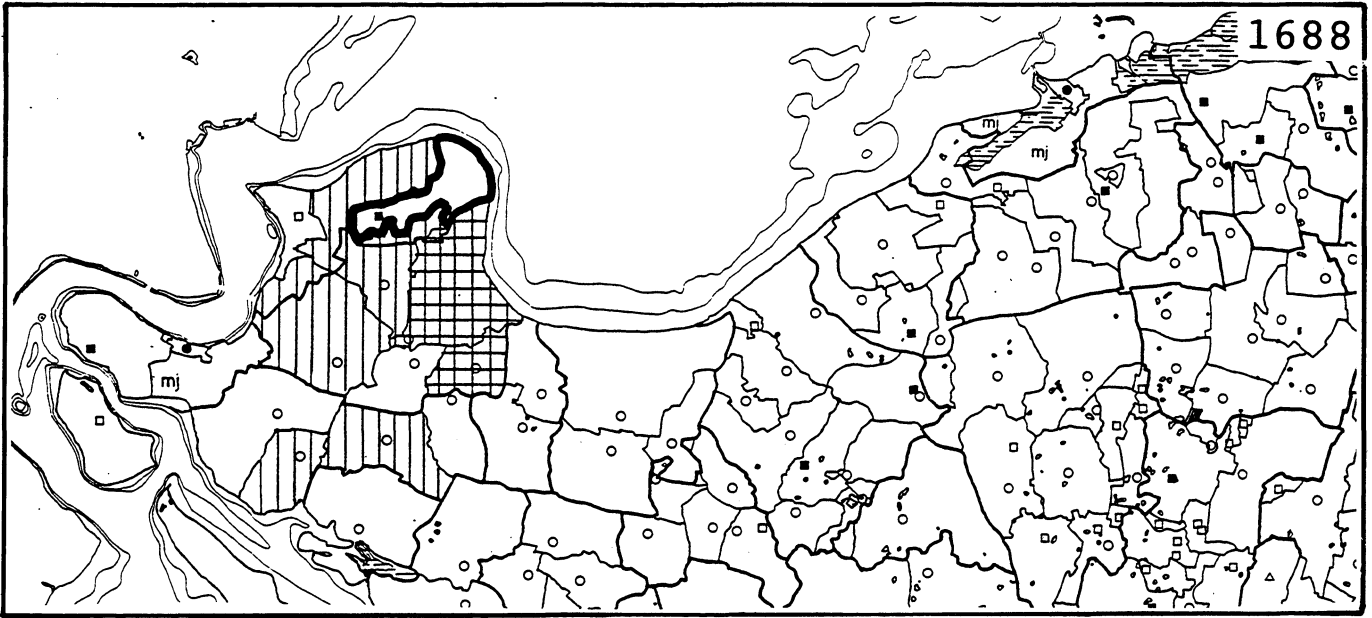
47

FL

15

Sude, Hovkro, Avlby Mølle

Hindsgavl

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Middelfart købstad
-----------------	-------------------------	-------------------------------	------------------------------------

Navn: Hindsgavl	Tidligere navn: (Grimborg)
<p>Bemærkninger: Hindsgavl nævnes første gang i 1295 i formen Hegnesgaffuel. Navnet kommer af det oprindelige navn på klinten Galskling, der hed Hæghnathsgavl. Forledet "hægnath" betyder indhegning eller indhegnet skov. Efterledet er gl.dansk <i>gavl</i>, der betyder stejl skrænt og hentyder til Hindsgavls tidligere beliggenhed helt ud til Lillebælt.</p>	

Anlægstidspunkt: middelalder	Anlægsform: enestegård (borg)
<p>Bemærkninger: Hindsgavl er opstået som borg i middelalderen, senere blev Hindsgavl lenshovedgård. Øen Fænø hørte til Hindsgavl.</p>	

<p>Ejere:</p> 1200 Kronen 1317 De holstenske grever 1360 Kronen igen 1664 Jens Lassen 1681 Kronen 1695 Hans D. Freintz 1696 Hans Ahlefeldt 1701 Fr. J. Dewitz 1745 N. Andersen Basse 1773 Chr. Adeler 1808 N. Basse Fønss 1921 Avlsgården Middelfart Kommune (en del udstykket) 1923 Foreningen Norden - hovedbygning og park 1985 Hindsgavl A/S	<p>Stamhus fra 1815- 1921</p>
--	--------------------------------------

<p>Historiske tildragelser:</p> 1295 mødtes kong Erik Menved med kong Erik af Norge for at slutte striden om de fredløse. Kong Valdemar belejrede i 1358 forgæves Hindsgavl. Først i 1360 kom det atter i kronens besiddelse. Slottet blev stærkt ødelagt under svenskekrigene. Slottet er i dag kursusejendom.
--

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Middelfart købstad
-----------------	-------------------------	-------------------------------	------------------------------------

Ejerlavet omkring år 1800

a. **Hoved- og avlsbygninger:** Hovedbygningen er trefløjet og ligger sydligst i anlægget. Avlsbygningerne er et trefløjet anlæg, som er bygget sammen med hovedbygningen.

b. **Placering i ejerlavet:**

Ejerlavets ressourcer: Overvejende agerjord med større indhold af skov.

Placering: Randplaceret.

Orientering: Kystorienteret.

c. **Øvrige bygninger i ejerlavet:**

Umiddelbart nord for hovedgården ligger der et teglværk. Hertil kommer de syv aftegnede huse, som alle ligger rundt i ejerlavsranden.

Driftsøkonomi

a. **Areal år 1800:** 473 ha

Antal marker: 12

heraf i årlig brug: 3

b. **Dyrket areal år 1682:** 288 tdr.l.d.

Vangebrug: 2/1 og 2/2

Hartkorns sammensætning (i % af agerhartkorn):

1. bon: 46

1. + 2. bon: 85

eng: 17

skov:

græs: 2

Bemærkninger: Besætning 1682: 32 øksne

Jordbundsforhold og afgrænsning

Landskabsform: G.Vends herred. Moræneflade med israndsbakker og erosionsdale.

Jordbund: Overvejende moræneler.

Naturlig afgrænsning: Ejerlavet er ikke naturligt afgrænset mod øst.

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Middelfart købstad
-----------------	-------------------------	-------------------------------	------------------------------------

Relikt - vurdering

Reliktvurderingen er foretaget på grundlag af sammenligninger af kort fra omkring år 1800 og år 1880 med nutidige kort og luftfoto	Velbevaret struktur	Delvis bevaret struktur	Opløst struktur	Bemærkninger
<p>Bygninger:</p> <p>Hovedbygningen har samme grundplan som før, bortset fra en mindre tilbygning mod vest.</p> <p>Avlsgårdens øst- og vestfløj er blevet lidt kortere, og der er forsvundet nogle mindre tilbygninger.</p> <p>Teglværket er forsvundet, men de fleste huse er bevaret.</p> <p>Bebyggelsesgraden er ændret noget ved nybebyggelse især mod Middelfart.</p> <p>Andre anlæg:</p> <p>Haveområdet er blevet udvidet mod vest</p> <p>Skove og vådområder:</p> <p>Ikke-agerarealer: Skovarealet er bevaret, men udvidet en del. Vådområderne er opdyrket.</p> <p>Særlige relikter:</p> <p>Voldstedet Slots Banken er bevaret</p> <p>Arkæologiske interesser:</p>	X	X		Hovedbygning opført i 1784, restaureret i 1945.
	X			Ladegård opført ca. 1695. Nyopført efter brand i 1977.
		X		
		X		
		X		
	X			
<p>Tidspunkt for ændringer:</p> <p>Ændringerne i ejerlavet er hovedsageligt sket før 1886, dog er bebyggelsesgraden ved udvidelsen af Middelfart først sket efter 1886.</p>				

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Middelfart købstad
-----------------	-------------------------	-------------------------------	------------------------------------

Hovedgårdstaksten

			1662	1688	17 70	18 45	18 70	1903	1956	
Tønder hartkorn			35	52	pr 53	upr 3	54	56	53	31
Bemærkninger:							9			

Fæstegodset

			1662	1688	17 70	18 45	18 70	1903		
Tønder hartkorn			965		441	303	278	214		
Bemærkninger:										

		1586	1662	1688	17 75	18 45	18 70	1903		
Antal gårde		o.180	146		65	42	43	37		
Heraf i hovedgd. sognet			4		0	0	0	1		
Antal huse					10	60 *)	102	76		
Heraf i hovedgd. sognet					0	0	0	11		
Fæsteenheder ialt					75	102	145	113		
Bemærkninger										

*) Her er 1 skolen i Stavrbj.

Godsfordelingen

	1662	17 75	18 45				
Antal bebyggelser hvor hovedgården har fæstegods		12	10				
Heraf samlinger på min. 3 gårde		6	4				
Antal egaliserede samlinger af gårde		1	0				

Høveri

Antal hoveripligtige enheder o. 1770:	46
Hoveriets omfang pr. gs. gård:	a) pløjedage
	b) spanddage 19
	c) gangdage 43 + hel hovning
Bemærkninger: år 1773	

Fyns Amt	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Middelfart	Middelfart købstad

Udviklingsbeskrivelse

a. Indtil cirka 1800:

Allerede i 1231 omtales skoven Hindsgavl som kgl. ejendom. Fra 1295 omtales borgen Hindsgavl. Frem til enevælden fungerede Hindsgavl som centrum for Hindsgavls len, der omfattede Vends herred. I 1576 omtales det, at avlingen til slottet er udvidet, ligesom avlingen blev udvidet i 1600-tallets første halvdel. Sidst i 1700-tallet lagdes øen Fænø under hovedgårdstaksten.

I 1682 var opdyrket et areal på 288 tdr.ld. Boniteten var særdeles god i forhold til herredsgennemsnittet, og der var store eng- og overdrevsressourcer til hovedgården, der også nød godt af fiskeriet i Lillebælt. Hindsgavl er anlagt som kystborg, hvad har bestemt ressourcernes sammensætning.

I 1586 hørte der 180 gårde (heraf 120 selvejere) under Hindsgavl len. Heriblandt var de egaliserede landsbyer Avlby og Staurby. I 1664 blev Hindsgavl med tilhørende 814 tdr. bøndergods udlagt for kronens gæld til Jens Lassen. Hindsgavl vendte tilbage til kronen i 1681 for i 1695 at blive solgt uden tilhørende fæstegods. Herefter startede en ny godsopbygningsperiode. I 1701 var tilliggendet 228 tdr.htk., i 1718 og 1719 tilkøbtes yderligere 378 tdr.htk. tidligere ryttergods i Vends herred. I 1775 var tilliggendet på 65 gårde, hovedsageligt beliggende i nabosognene Vejlbj og Kauslunde.

Det tidligere lenssæde blev i 1815 oprettet til stamhus. Hovedgården havde fra ca. 1700 jus patronatus til Asperup og Rorslev kirker.

Nogle 100 m fra borgbanken opførtes en ny hovedbygning i 1784.

- b. Efter cirka 1800:** Hindsgavls areal bestod o.år 1800 af 473 ha. Den frie hovedgårdstakst var på 53 tdr. Dette tal holdt sig konstant gennem 1800-tallet. Øen Fænø, der også var fri hovedgårdstakst, var på 38 tdr.htk. 1921 solgtes ager- og skovarealet til Middelfart Kommune. 290 tdr.ld. blev anvendt til udstykning. 600 tdr.ld. blev benyttet til bebyggelsesområde for Middelfart købstad, resten blev drevet som landbrug med forpagter. Avlsgården er i dag på 110 ha. Fæstegodset bestod 1775 af 65 gårde og 10 huse. I begyndelsen af 1800-tallet frasolgte ca. 20 gårde, men resten forblev fæstegods. Gårdtallet holdt sig konstant, men hustallet steg stærkt til 102 i 1870. Først i 1910 blev fæstegodset frasolgt.
- Hindsgavl var et af de første fynske godser, der afløste hoveriet med en pengeafgift til godset. Ved 1800-tallets begyndelse hvilede der en gæld på 190.000 rdl. på godset. Den daværende ejer ønskede at nedbringe gælden ved frasalg af fæstegods. Dette blev der imidlertid ikke bevilget tilladelse til. 1815 oprettedes stamhuset Hindsgavl, og en lille del af fæstegodset blev frasolgt, hvorved gælden blev nedbragt til 68.000 rdl. Foruden skovbrug og agerbrug havde Hindsgavl indtægter fra spinderi- og klædefabrikken i Middelfart. Denne var oprettet af Hindsgavls ejer Christian Adeler i slutningen af 1700-tallet. Gården havde eget teglværk. Endelig gav fiskeriet i Lillebælt gode ekstra indkomster.
- I begyndelsen af 1800-tallet var der et hollænderi med 150 malkekøer. 1910 bestod besætningen af 100 køer, 15 stk. ungvæg og kalve, 4 tyre, 8 plage og føl, 20 grisesøer og 200 får og lam. Det store fårehold skyldes, at der på øen var gode muligheder for at have får, der ikke krævede intensiv vogtning. Efter at avlsgården i 1921 var solgt til Middelfart Kommune, beholdt den daværende ejer Niels Basse Fønss hovedbygningen og parken til sin død 1922. Den blev herefter købt af A/S Hindsgavl, hvis hovedaktionær var Foreningen Norden.
- Bygningen har fra 1923 været kursuscenter med undtagelse af besættelsesårene, hvor den var beslaglagt af besættelsesmagten.

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Middelfart	Sogn: Middelfart købstad
-----------------	-------------------------	-------------------------------	------------------------------------

Sammenfattende vurdering:

Ingen interesse: Interesse: Stor interesse: Særlig interesse:

Typologisk vurdering: stor interesse

- Hindsgavl er anlagt som en kystborg i 1200-tallet. I 1700-tallet opgaves borg-anlægget, og en ny hovedbygning opførtes nogle hundrede meter derfra. Borgbanken var placeret umiddelbart ud til kysten i store kystskove. Der var gode engforekomster og gode muligheder for fiskeri.
- Hovedgårdsmarkerne udvidedes ved opdyrkning i 1500-1600-tallet. I 1700-tallet fjedes Fænø til som en del af hovedgårdstaksten. Under Hindsgavl len hørte hele kronens gods i Vends herred. I 1664 overlodes Hindsgavl til privat besiddelse. Efter en godsopbygningsperiode i de første årtier af 1700-tallet nåede det samlede gods op på over 600 tdr.htk. Godset reduceredes, indtil Hindsgavl i 1815 blev oprettede som stamhus med 92 tdr.htk. hovedgårdstakst, ca. 250 tdr. htk. bøndergods og 186 tdr.htk. tiender. Fæstegodset blev først frasolgt i 1910, og snart efter blev hovedparten af hovedgårdstaksten udstykket.
- Den nuværende hovedbygning stammer fra 1784. Avlsgården er nyopført i forbindelse med en brand i 1977.
- Hindsgavl har ved flere lejligheder spillet en rolle i Danmarkshistorien som ramme om markante politiske begivenheder.

Sammenfattende drejer det sig om en sjælden og typeren anlægstype med mange udviklingsmæssige karakteristika. Som følge af udviklingen har anlægget i høj grad mistet sin oprindelige karakter.

Relikt-vurdering: stor interesse.

- Hovedbygningen fra 1784 er velbevaret. Ladebygningen er nyopført efter brand i 1970'erne. Parken er bevaret.
- Ejerlavet er for det meste udstykket og delvis bebygget. Skovarealerne er bevaret.
- Voldstedet, slotsbanken er bevaret.
- Arkæologiske interesser:

402.2809

Forest

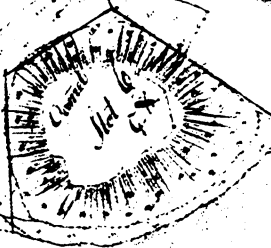
Forest

Forest

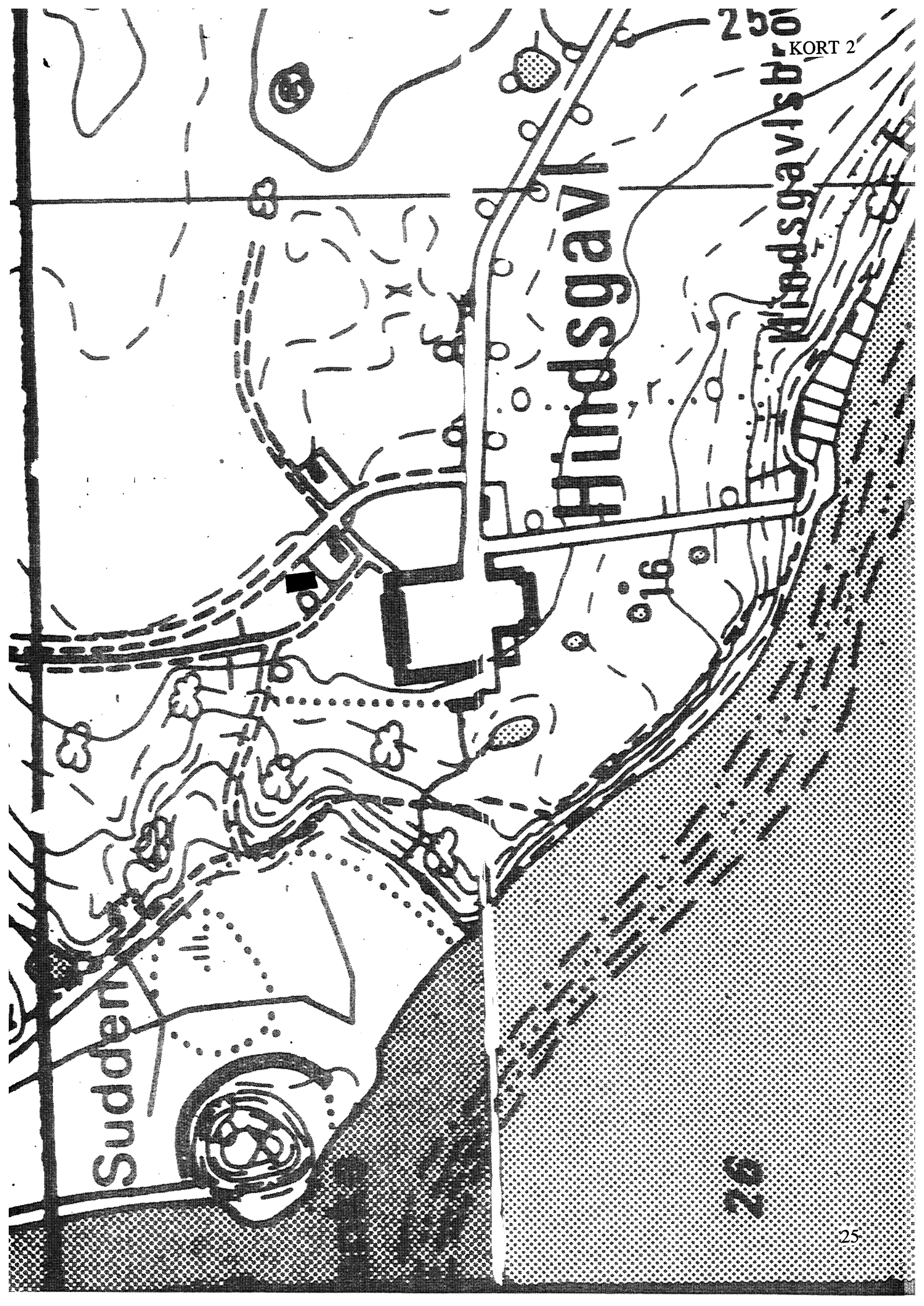
Church
for a school

312.5709

11

Eric. August

KORT 2

25

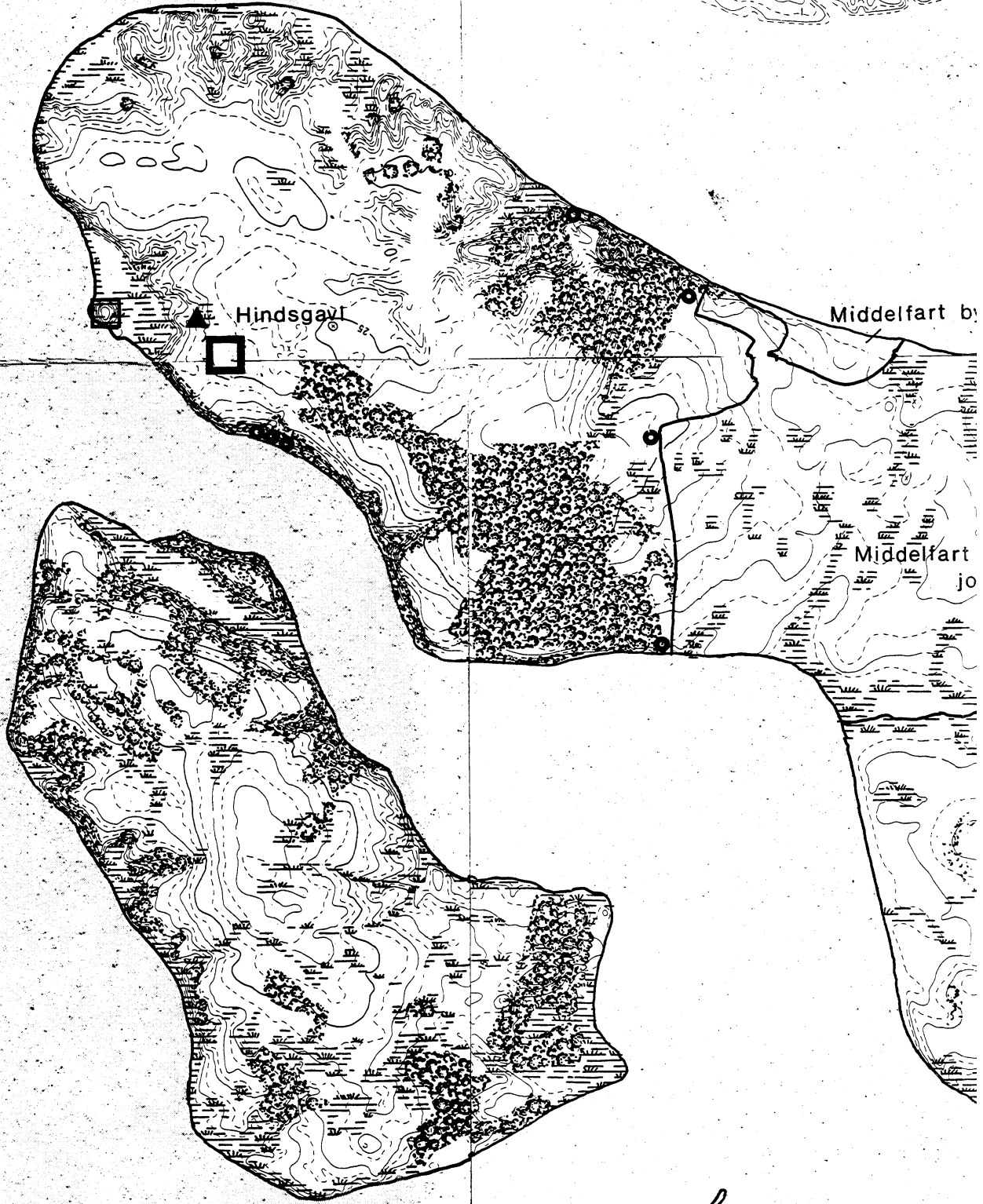
Hindsgavl

Hindsgavlstr.

Sudden

916

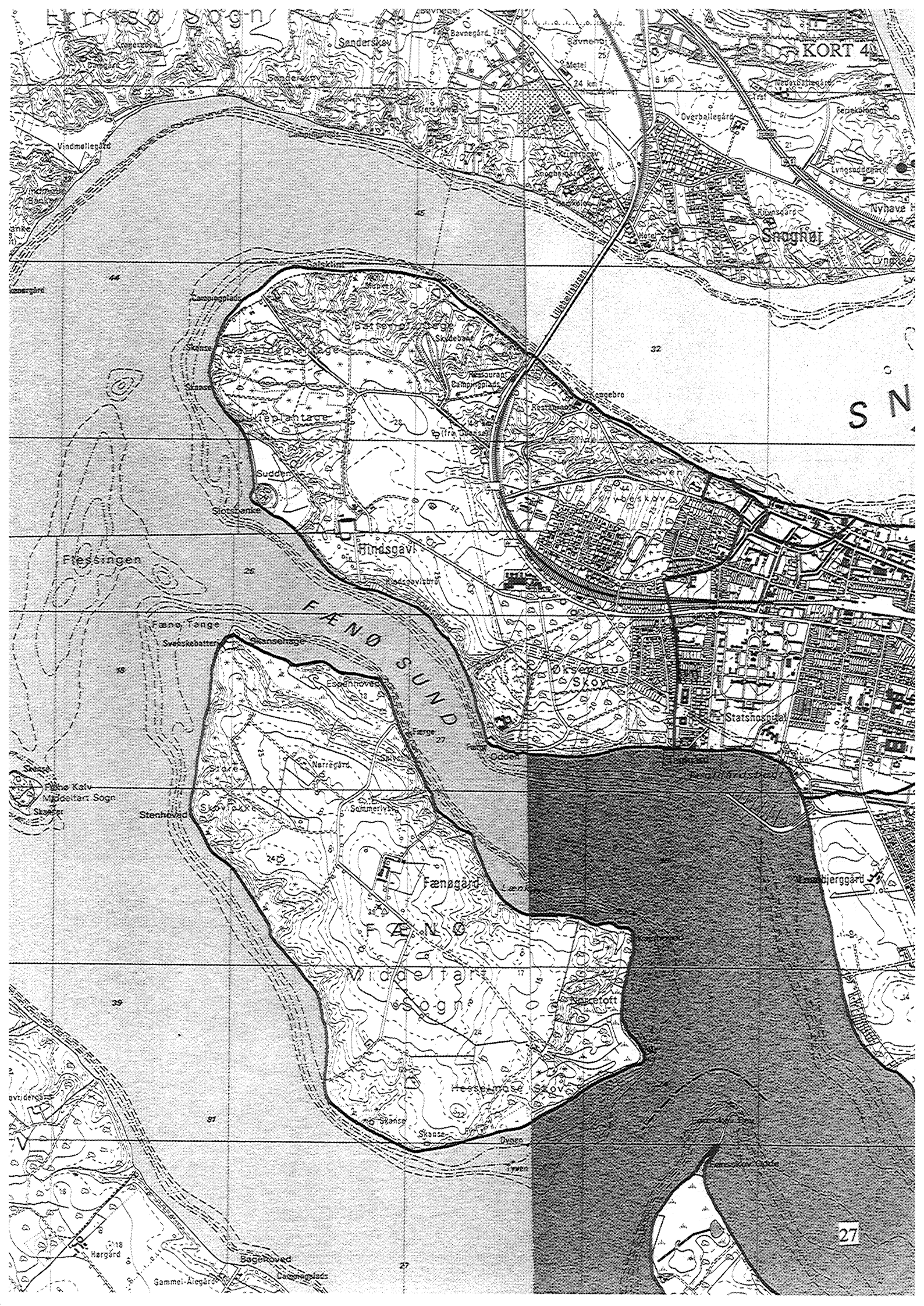
26

Hindsgavl

Middelfart by

Middelfart
jo

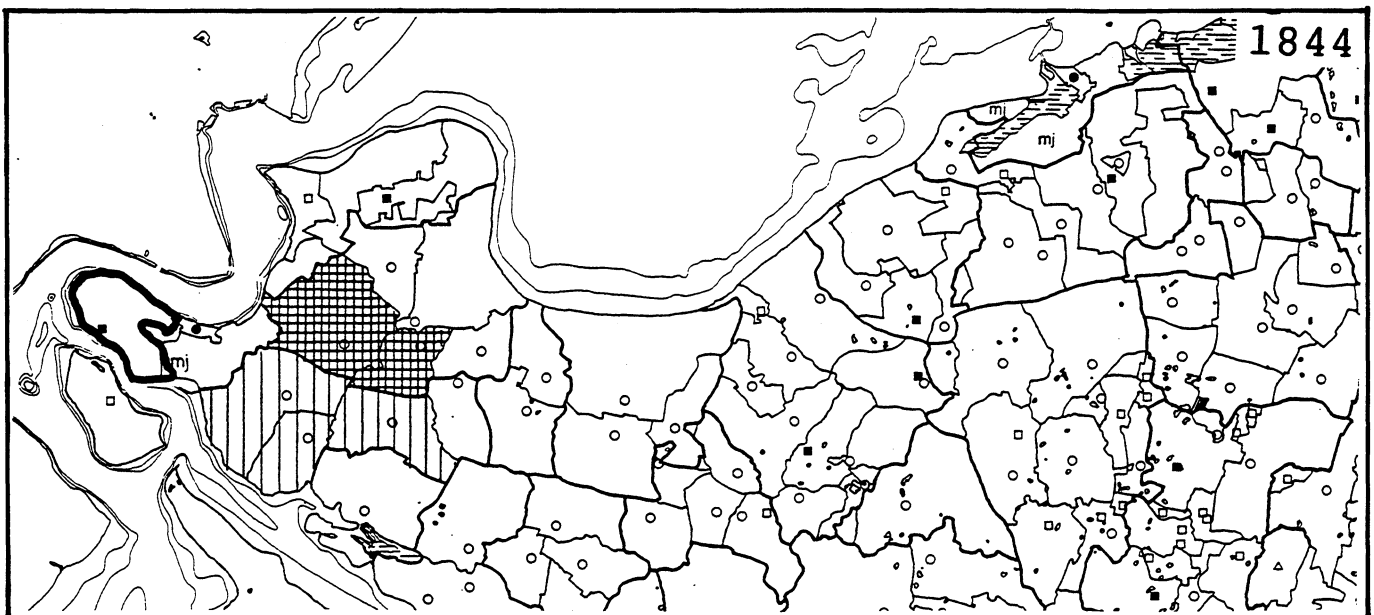
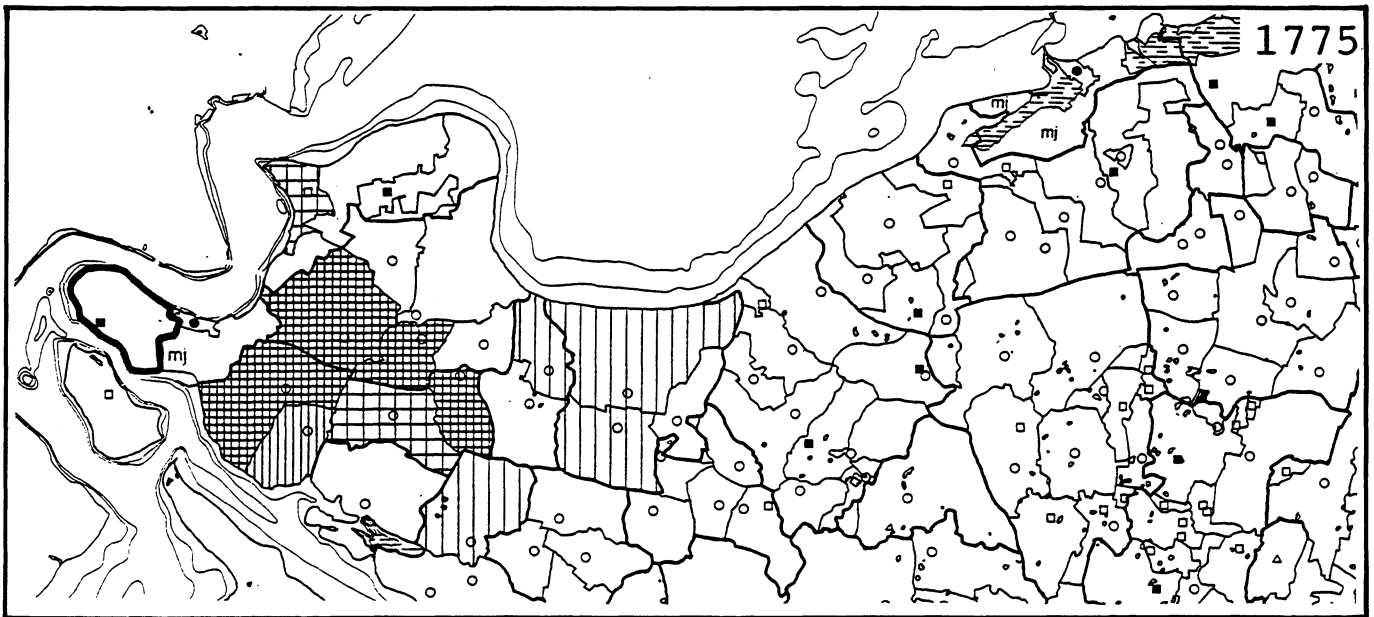
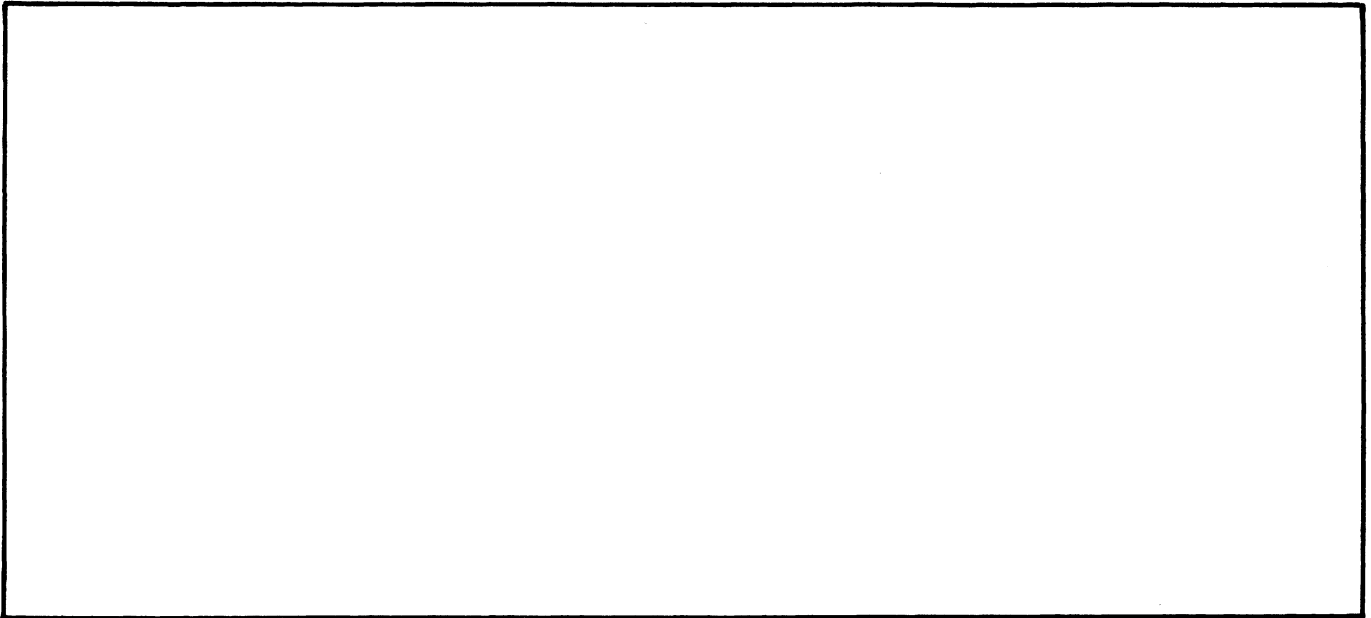

KORT 4

S N

FÆNSØ SUND

FÆNSØ Sogn

Sparretorn

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Nørre Åby	Sogn: Føns
-----------------	-------------------------	------------------------------	----------------------

Navn: Sparretorn	Tidligere navn: Bannerslund
----------------------------	---------------------------------------

Bemærkninger: Sparretorn er nævnt første gang som Sparretornn i 1500-tallet. Sparretorn har navn efter den svenske adelsfamilie Sparre. Efterledet er torn i betydningen tjørnekrat. 1718-37 blev hovedgården kaldt Bannerslund efter Anne Cathrine Banner.

Anlægstidspunkt: 1680'erne	Anlægsform: enestegård
--------------------------------------	----------------------------------

Bemærkninger: Sparretorn er kendt som en større gård fra 1500-tallet. I 1680'erne blev den oprettet til hovedgård. Dens arealer udvidedes ved rydning af skov.

Ejere: 1490 Peder Bille ca.1500 Henrik Knudsen Gyldenstjerne 1622 Hans Johansen Lindenov 1664 Christian Urne 1664 Hannibal Sehested 1666 Wilhelm V. Wedell 1985 I.Wedell	Fælles ejer med nabogården Wedellsborg fra ca.1500. Under grevskabet: Wedellsborg 1672-1926.
--	---

Historiske tildragelser:

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Nørre Åby	Sogn: Føns
-----------------	-------------------------	------------------------------	----------------------

Ejerlavet omkring år 1800

a. **Hoved- og avlsbygninger:** Hoved- og avlsbygninger udgør et samlet fire-fløjet og regelmæssigt anlæg. Det er ikke umiddelbart muligt at se på kortet, hvilke af fløjene der er hovedbygningen.

b. **Placering i ejerlavet:**

Ejerlavets ressourcer: Blandingsøkonomi med ager, eng og skov.

Placering: Randplaceret

Orientering: Kyst/eng-orienteret

c. **Øvrige bygninger i ejerlavet:**

Der er kun aftegnet et enkelt hus i ejerlavet. Det ligger umiddelbart nord for hovedgården.

Driftsøkonomi

a. **Areal år 1800:**

Antal marker: 5

heraf i årlig brug: 2

b. **Dyrket areal år 1682:** 98 tdr.l.d.

Vangebrug: 2/1

Hartkorns sammensætning (i % af agerhartkorn):

1. bon: 46

1. + 2. bon: 70

eng: 4

skov:

græs: 3

Bemærkninger:

Jordbundsforhold og afgrænsning

Landskabsform: G.Vends herred. Moræneflade med israndsbakker og tunneldale.

Jordbund: Overvejende moræneler med lidt sand ved kysten.

Naturlig afgrænsning: Sparretorn ejerlav er ikke naturligt afgrænset ind mod Fønsskov og Torbenshøj.

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Nørre Åby	Sogn: Føns
-----------------	-------------------------	------------------------------	----------------------

Relikt - vurdering

Reliktvurderingen er foretaget på grundlag af sammenligninger af kort fra omkring år 1800 og år 1880 med nutidige kort og luftfoto	Velbevaret struktur	Delvis bevaret struktur	Opløst struktur	Bemærkninger
<p>Bygninger: Hoved- og avlsbygningerne udgør ikke længere et lukket fire-fløjet anlæg. Der er kun avlsgård på stedet nu, og den ligger delvis i samme område, men er blevet udvidet med flere bygninger mod nord og syd.</p> <p>Der ligger stadig et hus nord for avlsgården, men det ligger tættere på vejen end det oprindelige.</p> <p>Bebyggelsesgraden er ændret noget ved spredt nybebyggelse langs vejen.</p> <p>Andre anlæg: Haveområdet er ikke bevaret</p> <p>Skove og vådområder: Ikke-agerarealer: Hovedparten af skov- og vådområderne er bevaret</p> <p>Særlige relikter:</p> <p>Arkæologiske interesser:</p>		X	X	Avlsgården er i grundmur og bindingsværk.
<p>Tidspunkt for ændringer: Ændringerne i ejerlavet er sket efter 1885.</p>				

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Nørre Åby	Sogn: Føns
-----------------	-------------------------	------------------------------	----------------------

Hovedgårdstaksten

			1662	1688	17 62	18 54	18 70	1903	1956	
Tønder hartkorn				21	21	19	45	44	43,9	
Bemærkninger:		skov			1					

Fæstegodset

			1662	1688 ¹⁾	17 62	18	18	1903 ¹⁾		
Tønder hartkorn				1366	219			1714		
Bemærkninger:		1) Tallet omfatter hele grevskabet.								

			1662	1688 ¹⁾	17 62	18	18	1903 ¹⁾		
Antal gårde				238	41			280		
Heraf i hovedgd. sognet				28	20			23		
Antal huse				101	4			305		
Heraf i hovedgd. sognet				16	2			44		
Fæsteheder ialt				339	45			585		
Bemærkninger										

1) Tallet omfatter hele grevskabet

Godsfordelingen

	1662	1762	18				
Antal bebyggelser hvor hovedgården har fæstegods		8					
Heraf samlinger på min. 3 gårde		5					
Antal egaliserede samlinger af gårde		0					

Hoveri

Antal hoveripligtige enheder o. 1770:	36
Hoveriets omfang pr. gs. gård:	a) pløjedage
	b) spanddage 11
	c) gangdage 32
Bemærkninger:	år 1773

Fyns Amt	Herred: Vends	Kommune: Nørre Åby	Sogn: Føns
----------	------------------	-----------------------	---------------

Udviklingsbeskrivelse

a. Indtil cirka 1800:

Sparretorn nævnes som fæstegård under Wedellsborg (Iversnæs) allerede fra ca. 1500. Gården er anlagt som en skovenestegård på halvøen Fønsskov. I 1664 var den på blot 9 tdr.htk., men en mindre gård var da afbrudt og lagt under Sparretorn. Hertil kom en betydelig skov på 200 svins olden. I 1680'erne blev den oprettet som aflæggerhovedgård, men stadig "ufri", d.v.s. skattebetalende. Mod at afstå Rugård opnåede grevskabet Wedellsborg i 1718 sædegårdsfrihed for Sparretorn, der herefter kaldes Bannerslund. Til gårdens skattefri hartkorn måtte foruden gårdens jord (23 tdr.htk. incl. skov) regnes Fønsskov med 20½ td. htk. og Fænø med 38 tdr.htk.

I 1682 var opdyrket 98 tdr.ld., der dyrkedes i trevangsbrug. Boniteten var jævn god i forhold til herredsgennemsnittet. Der var gode overdrevs- og skovarealer til gården. I 1664 takseredes skoven til 200 svins olden.

Ved oprettelsen som privilegeret hovedgård tillagdes Sparretorn et bøndergods på godt 200 tdr.htk. Et tilliggende på 200 tdr. fæstegods var lovgivningens mindstekrav for et privilegeret gods. Heraf lå de 20 gårde i hovedgårdssognet Føns, medens de resterende lå i nabosognet Udby. Føns var allerede egaliseret i senmiddelalderen.

Sparretorn har lige siden middelalderen hørt under Wedellsborg og udgjorde fra 1672 en del af grevskabet Wedellsborg.

b. Efter cirka 1800:

Sparretorn var i hele perioden forpagtergård under Wedellsborg. Fønsskov og Fænø var underlagt Hovedgårdstaksten, der udgjorde 83 tdr.htk.

I 1888 opførtes en ny hovedbygning i svulstig stil.

På Sparretorn fødtes 1821 præsten og skolemanden H.V. Rasmussen.

Fyns Amt	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nørre Åby	Føns

Sammenfattende vurdering:

Ingen
interesse:

Interesse:

Stor
interesse:Særlig
interesse:

Typologisk vurdering: stor interesse

1. Sparretorn er anlagt en gang i middelalderen som enestegård i skoven på Fønsskov halvøen. I 1680'erne oprettedes den som aflæggerhovedgård under grevskabet Wedellsborg, og i 1718 opnåede gården hovedgårdsprivilegier. Hovedgården er randplaceret i sit ejerlav og orienteret mod kysten. Ejerlavets ressourcer er blandede i ager, eng og skov.
2. Sparretorn er tydeligvis opstået som hovedgård med henblik på en bedre skattemæssig og hoverimæssig udnyttelse af grevskabet Wedellsborgs store fastegods. Godsafviklingen skete først efter 1916, og det beskedne hovedgårdsanlæg hører endnu i dag under Wedellsborg.
- 3) Bygningerne består i dag udelukkende af en avlsgård.

Sammenfattende drejer det sig om en typisk privilegie-spekulations hovedgård, der aldrig har fungeret som sædegård.

Relikt-vurdering: interesse

- 1) Kun avlsbygningerne er bevaret.
- 2) Hovedparten af skov- og engarealet er bevaret i ejerlavet.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

Handwritten notes in the top left corner, including the name 'Kort 1' and other illegible text.

Handwritten label 'Sabi' in the upper middle section of the drawing.

Handwritten label 'Sabi Mach' in the lower left section of the drawing.

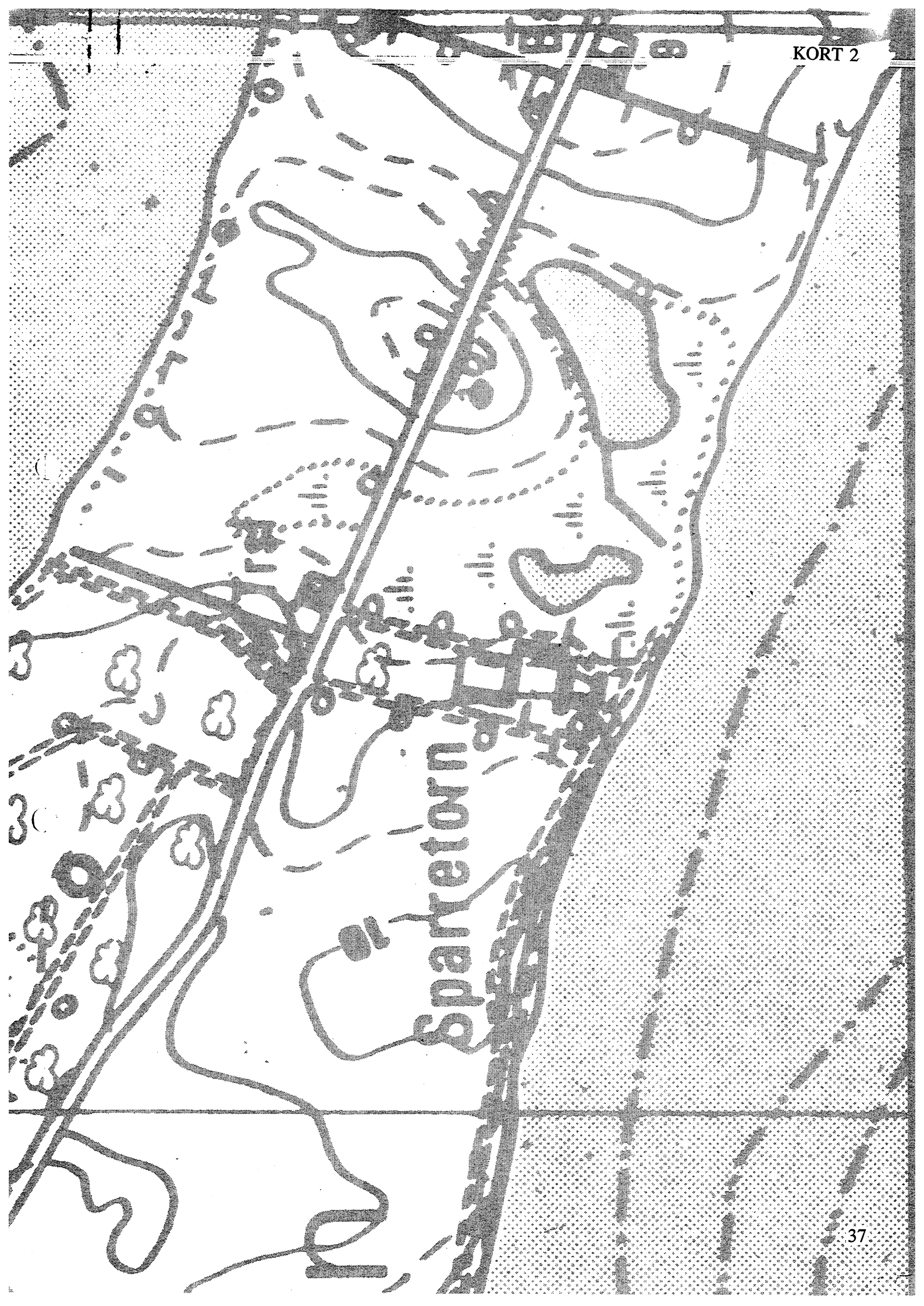
Handwritten label 'Lucheng' with the number '338770' below it in the lower middle section.

Handwritten label 'Kau' in the lower right section of the drawing.

Handwritten label 'Lucheng' with the number '338770' in the upper right section.

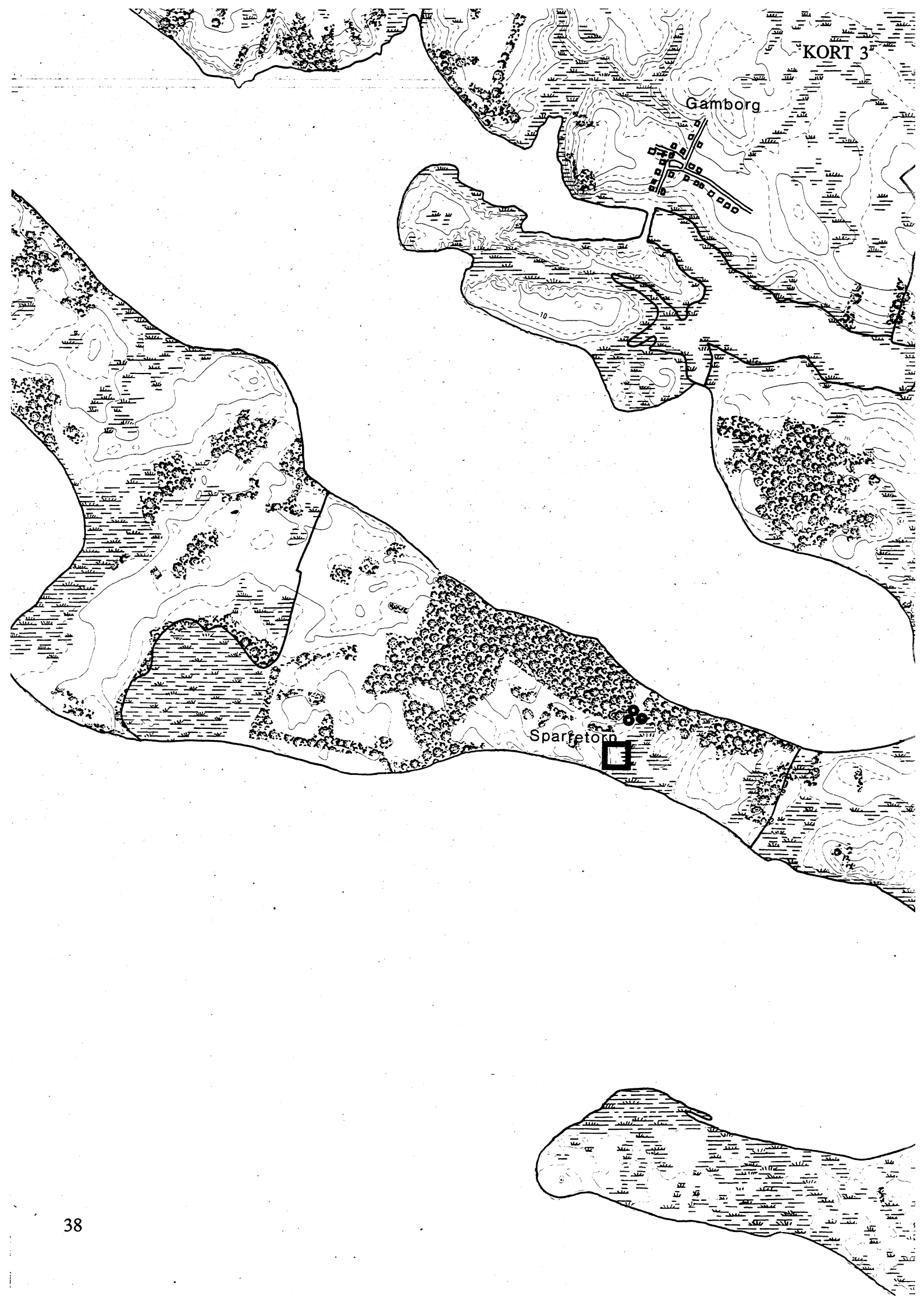
Handwritten label '710990' in the top right corner of the drawing area.

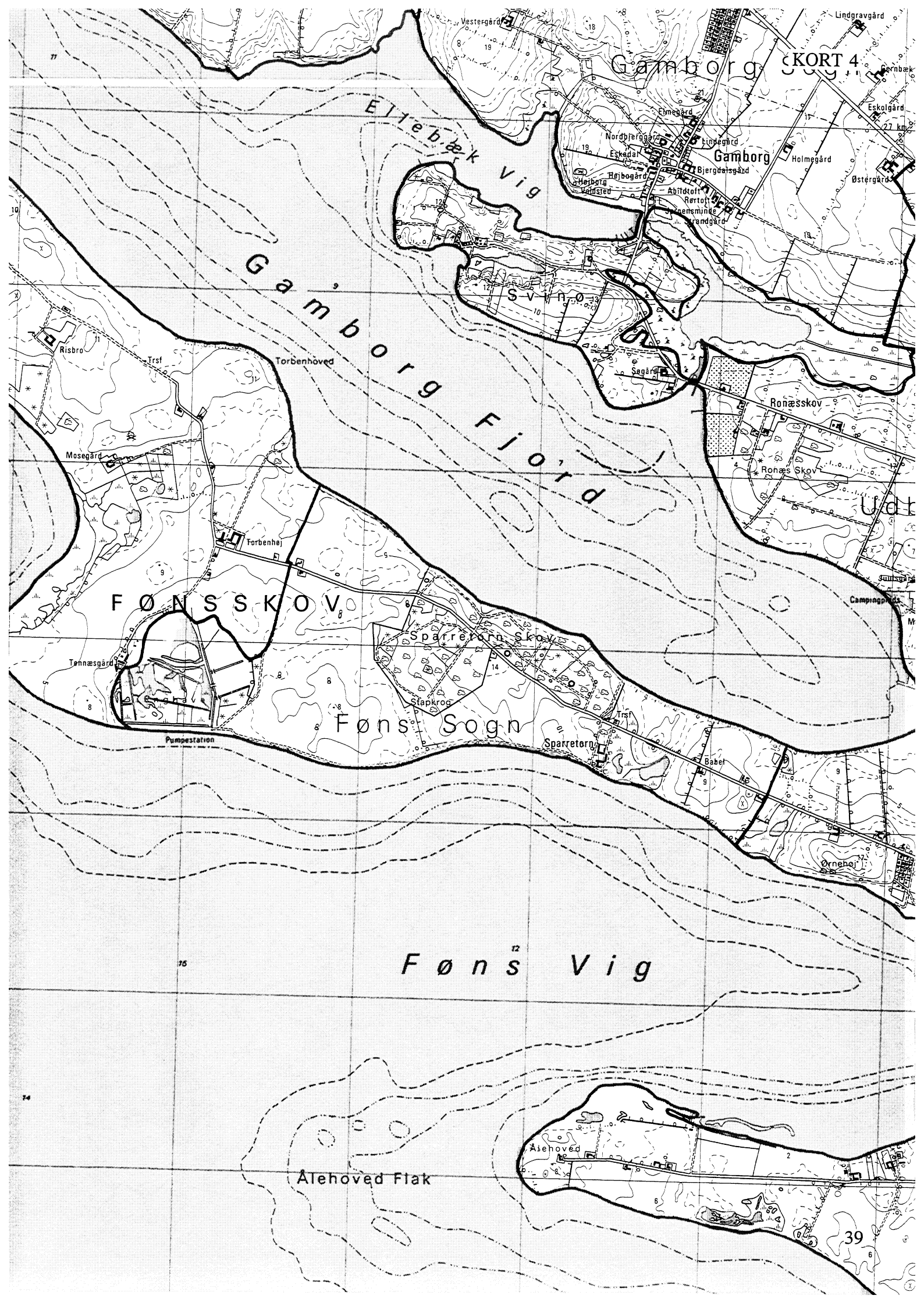
Vertical handwritten text 'Kort 1' located at the bottom right edge of the page.

Gamborg

Sparfeto

Gøteborg KORT 4

Ellebæk Vig

Gøteborg Fiord

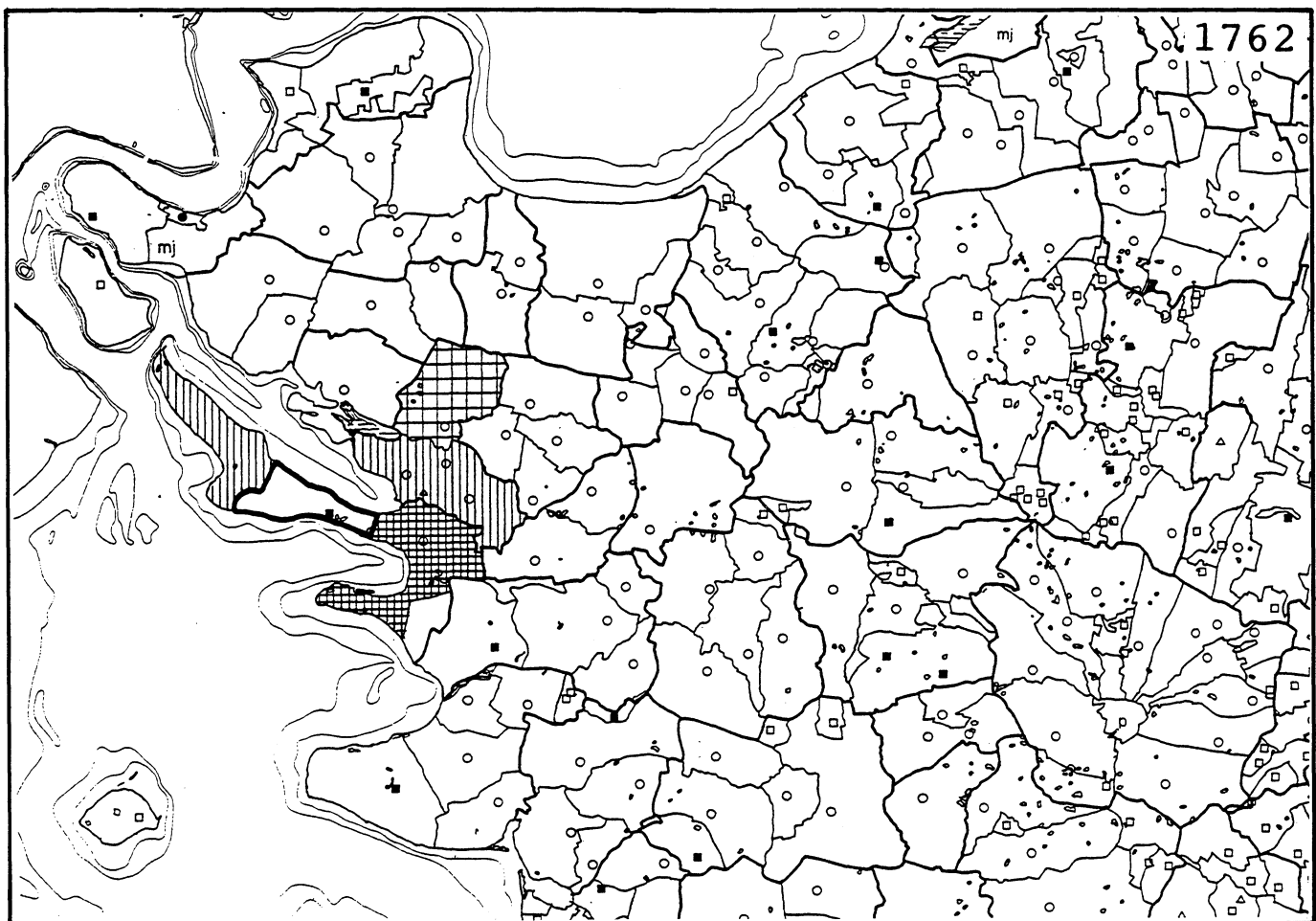
FØNSSKOV

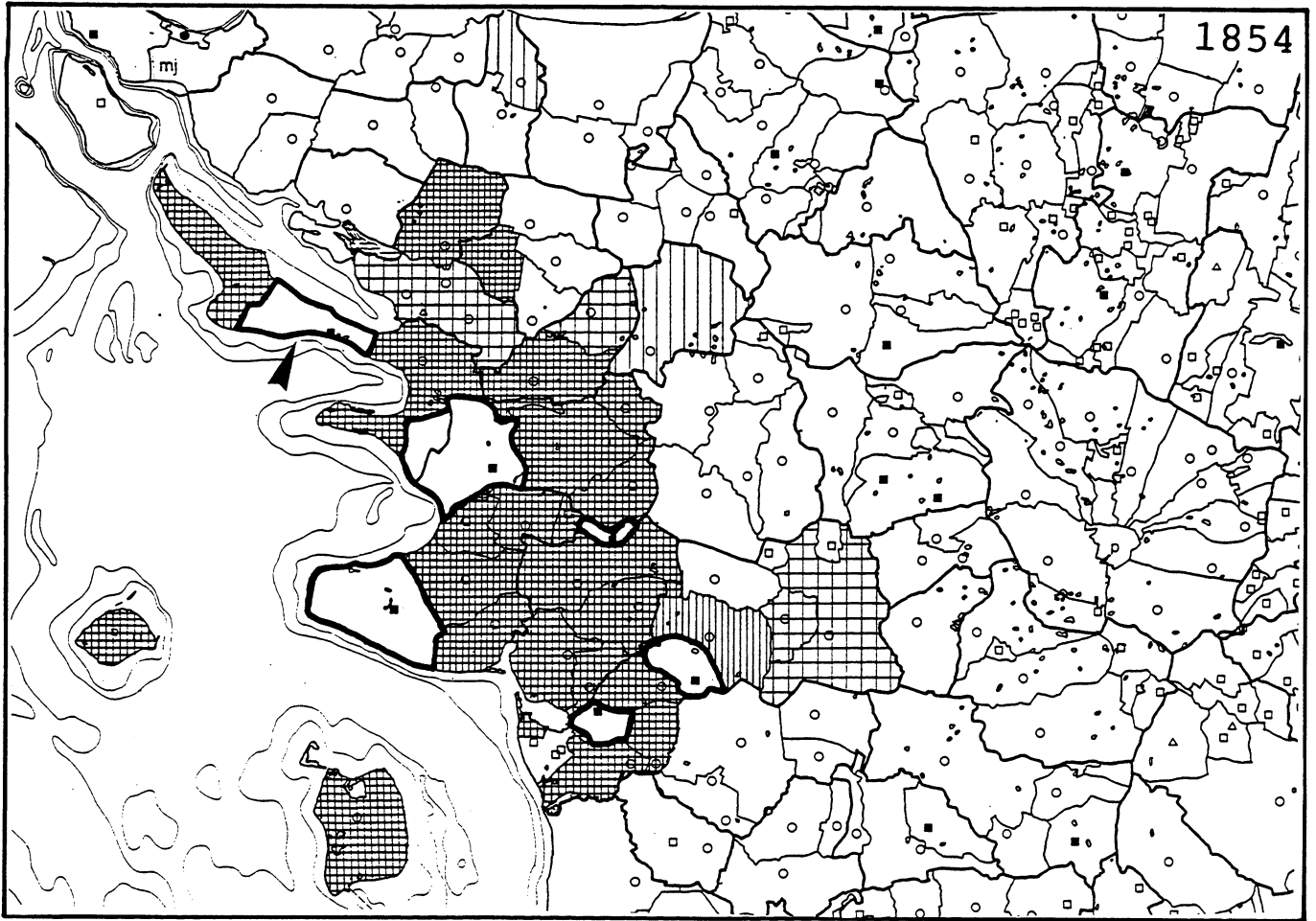
Føns Sogn

Føns Vig

Ålenøved Flak

39

KULTURHISTORIE

1. Landsbyregistrering i Fyns Amt, foreløbig orientering, 1983
Landsbyregistrering i Fyns Amt, Historiske forhold, 1983
 - 1.01 Assens Kommune
 - 1.02 Bogense Kommune
 - 1.03 Broby Kommune
 - 1.04 Egebjerg Kommune
 - 1.05 Ejby Kommune
 - 1.06 Faaborg Kommune
 - 1.07 Glamsbjerg Kommune
 - 1.08 Gudme Kommune
 - 1.09 Haarby Kommune
 - 1.10 Kerteminde Kommune
 - 1.11 Langeskov Kommune
 - 1.12 Marstal Kommune
 - 1.13 Middelfart Kommune
 - 1.14 Munkebo Kommune
 - 1.15 Nyborg Kommune
 - 1.16 Nr. Åby Kommune
 - 1.17 Odense Kommune bind 1 og 2
 - 1.18 Otterup Kommune
 - 1.19 Ringe Kommune
 - 1.20 Rudkøbing Kommune
 - 1.21 Ryslinge Kommune
 - 1.22 Svendborg Kommune
 - 1.23 Sydlangeland Kommune
 - 1.24 Sønder sø Kommune bind 1 og 2
 - 1.25 Tommerup Kommune
 - 1.26 Tranekær Kommune
 - 1.27 Ullerslev Kommune
 - 1.28 Vissenbjerg Kommune
 - 1.29 Ærøskøbing Kommune
 - 1.30 Ørbæk Kommune
 - 1.31 Årslev Kommune
 - 1.32 Aarup Kommune
2. Sektorplanlægning i det åbne land Fredningsplan, Supplerende oplæg vedrørende udpegning af bevaringsværdige landsbyer og sikring af kirkeomgivelser. juni 1984. Udgået.
3. Sektorplanlægning i det åbne land, Fredningsplanlægning Kulturhistoriske forhold, 1984
4. Landskabsarkitektonisk registrering af hovedgårde, 1988
5. Vand- og vandkraftsudnyttelse på Fyn, 1989
6. Landsbyer med særlige bevaringsinteresser, 1992
7. Hovedgårdsregistrering i Fyns Amt, Skemaer og kort.
 - 7.01 Kerteminde Kommune, 1994
 - 7.02 Faaborg Kommune, 1994
 - 7.03 Odense Kommune, 1995
 - 7.04 Assens Kommune, 1995
 - 7.05 Bogense Kommune, 1995
 - 7.06 Svendborg Kommune, 1995
 - 7.07 Tranekær Kommune, 1995
 - 7.08 Hårby Kommune, 1995
 - 7.09 Gudme Kommune, 1995
 - 7.10 Glamsbjerg Kommune, 1995
 - 7.11 Egebjerg Kommune, 1995
 - 7.12 Ejby
 - 7.13 Langeskov og Munkebo Kommune, 1995
 - 7.14 Nyborg og Ullerslev Kommune, 1995
 - 7.15 Ryslinge Kommune, 1995
 - 7.16 Rudkøbing Kommune, 1995
 - 7.17 Ringe Kommune, 1995
 - 7.18 Otterup Kommune, 1995
 - 7.19 Årup Kommune, 1995
8. De fynske hovedgårde
Sammenfatninger og analyser af skemaregistreringen

NATURFORVALTNING

Fredninger / beskyttet natur

1. Registrering af kirkeomgivelsesfredninger i Fyns Amt, 1980
2. Oversigt over fredede arealer og naturfredningslovens beskyttelses- og byggelinier i Fyns Amt 1981 Udgået.
3. Oversigt over vandløb omfattet af naturfredningslovens § 43 I Fyns Amt, 1983 Udgået.
4. Fredninger i Fyns Amt, 1989
 - 14.1 Nordlige fredningskreds
 - 14.2 Sydlige fredningskreds
 - 14.3 Vestlige fredningskreds
8. Overvågning af padder i Fyns Amt 1988, 1990.
9. Stævningsskove på Fyn, 1990
10. Moser i Fyns Amt - Nyborg Kommune, 1991
11. Moser i Fyns Amt - Tommerup Kommune, 1991
12. Moser i Fyns Amt - Odense Kommune, 1992
13. Moser i Fyns Amt - Faaborg Kommune, 1992
14. Strandenge i Fyns Amt, 1993
15. Insekter i Naturplejen, 1995

Planlægning

1. Sektorplanlægning i det åbne land Fredningsplan oplæg, juni 1983. Udgået.
2. Forslag vedrørende udbygning af det rekreative hovedstinet, 1984.
3. Sektorplanlægning i det åbne land, Fredningsplan foreløbigt tryk, 1986. Udgået.
4. Fredningsplanlægning, Handlingsprogram, forslag 1987. Udgået.
5. Fredningsplanens Handlingsprogram, 1989
6. Fredningsplan, 1991.
16. Slåning af Vejkanter, 1995
17. Moser i Fyns Amt - Marstal og Ærøskøbing kommuner, 1995

Registrering / overvågning / pleje

1. Oversigt over biologiske interesseområder i Fyns Amt, 1981
2. Stævningsskove på Langeland, 1988
3. Naturpleje 1987, 1988.
4. Naturpleje 1988, 1989.
5. Overvågning af fuglelokaliteter i Fyns Amt, 1989.
6. Overvågning af fugle i Fyns Amt 1988, 1990.
7. Naturpleje 1989, 1990.

Henvendelse vedrørende publikationer kan ske til:

Fyns Amt, Natur- og vandmiljøafdelingen,
Ørbækvej 100 5220 Odense SØ, tlf. 6556 1000